

Het multivezelakkoord, de EG en de werkgelegenheid in ontwikkelingslanden

DRS. P. VAN DIJCK EN DRS. H. VERBRUGGEN*

Inleiding

Bij de onderhandelingen over een tweede verlenging van het eind 1981 aflopende multivezelakkoord stelden de ontwikkelde landen zich protectionistisch op tegenover de import van textiel- en kledingproducten uit ontwikkelingslanden dan bij eerdere onderhandelingen. De politieke druk in de ontwikkelde landen om de binnenlandse textiel- en kledingindustrie te beschermen hangt ten nauwste samen met de grote werkloosheid in deze landen. Het in stand houden van werkgelegenheid, ook in de textiel- en kledingindustrie, heeft daarom een hoge prioriteit.

De werkgelegenheid die gecreëerd wordt in ontwikkelingslanden met de export van textiel- en kledingproducten staat veel minder in de belangstelling en schijnt bij de onderhandelingen geen politieke prioriteit te hebben. Men krijgt soms de indruk dat over de arbeid in exportindustrieën van ontwikkelingslanden niet meer te zeggen is dan dat deze wordt verricht onder onwaardige sociale omstandigheden en tegen lage lonen. Niettemin is de creatie van inkomen en industriële werkgelegenheid in ontwikkelingslanden van groot belang ter bestrijding van onderontwikkeling en armoede.

In dit artikel gaan wij in op enige belemmeringen voor de handel in textiel-

en kledingproducten en presenteren wij een schatting van de directe werkgelegenheid in ontwikkelingslanden die verbonden is aan de export van textiel- en kledingproducten naar de markten van de EG.

Van ordening tot protectie

De wereldhandel in industriële producten is in de na-oorlogse periode sterk gestimuleerd door verscheidene ronden van tariefverlagingen. Deze handelsliberaliserende ronden zijn ook de exportmogelijkheden van ontwikkelingslanden ten goede gekomen. Dit geldt evenwel in mindere mate voor de exportmogelijkheden van textiel- en kledingproducten uit ontwikkelingslanden naar de markten van de ontwikkelde landen. Deze twee produktgroepen samen vormen ongeveer 30 procent van de totale industriële export van ontwikkelingslanden naar de ontwikkelde landen. De tariefverlagingen voor deze twee produktgroepen waren geringer dan de gemiddelde tariefverlagingen voor industriële producten. Daardoor lagen de ad valorem tarieven op textiel- en kledingproducten vóór de laatste ronde van handelsliberalisatie, de Tokio-ronde, hoger dan het gemiddelde ad valorem tarief op industriële producten. In deze situatie is ook na de Tokio-ronde geen verandering gekomen.

Ontwikkelingslanden hebben lang preferentiële tarieven bepleit ter stimulering van hun industriële export. Vanaf het begin van de jaren zeventig zijn verschillende Algemene Preferentiële Stelsels van de ontwikkelde landen van kracht geworden, maar de stimulerende werking daarvan is beperkt gebleken. Bij een aantal gevoelige producten, waaronder veel textiel- en kledingproducten, zijn de tariefpreferenties slechts voor beperkte hoeveelheden van kracht.

Textiel- en kledingproducten uit ontwikkelingslanden hebben dus minder dan gemiddeld geprofiteerd van algemene handelsliberaliserende maatregelen en slechts in geringe mate van preferentiële tarieven. In toenemende mate worden bovendien de mogelijkheden van ontwikkelingslanden om textiel- en kledingproducten te exporteren naar ontwikkelde landen bemoeilijkt door niet-tarifaire handelsbelemmeringen. Deze zijn er op gericht de snelle groei van het aandeel van ontwikkelingslanden in het verbruik van deze producten af te remmen. In het kader van de GATT wordt vanaf 1973 gepoogd een ordening aan te brengen in de niet-tarifaire handelsbelemmeringen voor textiel- en kledingproducten door middel van het „arrangement regarding international trade in textiles”, beter bekend als het multivezelakkoord. Het akkoord beoogt, althans naar de letter, het internationale herallocatieproces op korte termijn gerend tot stand te brengen. Beperking van de invoer wordt slechts in uitzonderlijke omstandigheden en voor een beperkte tijdsduur toegestaan en geldt alleen voor nauw omschreven producten uit die landen die marktverstoringen veroorzaken. Uitdrukkelijk stelt het akkoord dat extra terughoudendheid is vereist bij de toepassing van beperkende maatregelen ten opzichte van de invoer uit ontwikkelingslanden. Bij (dreigende) marktverstoring kan het invoervolume gedurende een jaar beperkt worden tot op het niveau van het daaraan voorafgaande jaar. Bij prolongatie van invoerbeperkende maatregelen dient in het volgende jaar de toegestane groei van het invoervolume ten minste 6 procent te bedragen.

Vergeleken met de Verenigde Staten

Japan is de EG, voornamelijk ten gevolge van onderlinge meningsverschillen tussen de lidstaten, laat geweest met het

*De auteurs zijn verbonden aan de vakgroep ontwikkelings- en agrarische economie van de economische faculteit aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Zij danken prof. dr. Linnemann en drs. H. A. J. Coppens voor hun stimulerende kritiek. Dit artikel is een resultaat van een onderzoek naar de economische betekenis voor ontwikkelingslanden van een op export gerichte industrialisatiestrategie. Het onderzoek wordt gefinancierd door het Ministerie van Buitenlandse zaken en de Vrije Universiteit.

invoeren van beperkende maatregelen. Mede ten gevolge van het optreden van verschuivingen in handelsstromen, veroorzaakt door de beperkende maatregelen in de twee eerder genoemde landen, nam de groei van de invoer uit ontwikkelingslanden in de EG in de periode 1973-1976 sterk toe met ongeveer 25 procent per jaar. Vanzelfsprekend stijgt daardoor ook het niveau waarop de import bevroren kan worden in geval van handelsbeperkende maatregelen.

Ten tijde van de onderhandelingen in 1977 over een eerste verlenging van het vier jaar geldende akkoord heeft de EG sterk aangedrongen op het recht te mogen afwijken van de bepalingen van het akkoord in gevallen waarin sprake is van (dreigende) ernstige marktverstoringen. Het recht op deze tijdelijke „reasonable departures” dat in het verlengingsprotocol werd erkend, heeft de EG de mogelijkheid geboden om in het kader van de met afzonderlijke landen te sluiten bilaterale akkoorden een restrictief beleid te voeren. Invoerproducten zijn door de Gemeenschap ingedeeld in vijf gevoeligheidsklassen en vooral met betrekking tot de gevoeligste producten wordt een zeer restrictief beleid gevoerd. De groei van de invoer uit ontwikkelingslanden waarvoor beperkingen van kracht waren, nam af van gemiddeld 25 procent per jaar in de periode 1973-1976 tot minder dan 4 procent per jaar in de periode 1976-1979. De groei van het invoervolume van de gevoeligste producten was in die periode minder dan 2 procent per jaar. Zoals uit tabel 1 blijkt, nam de invoer uit ontwikkelingslanden die via bilaterale akkoorden in het kader van het multivezelakkoord wordt gereguleerd, zelfs absoluut af, zowel in 1977 als in 1978 in vergelijking tot het voorafgaande jaar. In het daarop volgende jaar nam deze invoer echter weer sterk toe met meer dan 15 procent. Ondanks de handelsbeperkende maatregelen die vooral, maar niet uitsluitend, ontwikkelingslanden treffen, is de totale invoer van alle textiel- en kledingproducten uit ontwikkelingslanden in de periode 1977-1979 met meer dan 9 procent per jaar toegenomen 1).

De restricties hebben geleid tot een zekere diversificatie in de groep van exporterende ontwikkelingslanden en

tot een zekere spreiding in het geëxporteerde assortiment textiel- en kledingproducten: het marktaandeel van de meest beperkte landen is wat afgenomen en dat van minder of niet beperkte landen is toegenomen, terwijl niet-beschermde produktgroepen een relatief hoge groei van het importvolume te zien hebben gegeven. Dergelijke substitutiemogelijkheden tussen produktgroepen leiden, bij afwezigheid van een herstructureringsbeleid, tot een voortgaande druk van binnenlandse producenten in de EG het beschermende beleid te prolongeren en uit te breiden.

Het besluitvormingsproces voorafgaand aan de tweede verlenging van het multivezelakkoord is op het moment van schrijven nog niet voltooid. De ontwikkelingslanden bepleiten een voortzetting van het akkoord omdat het wegvallen van internationale afspraken het risico in zich draagt van een terugkeer naar ongeordend restrictief gedrag van importerende landen. Terugkeer naar het oorspronkelijke multivezelakkoord is voor ontwikkelingslanden veruit te prefereren boven een voortzetting van de eerste verlenging waarin het recht op „reasonable departures” werd opgenomen. Maar net zoals het oorspronkelijke akkoord, dat als tijdelijke maatregel was bedoeld, werd geprolongerd, zo zal ook het recht op tijdelijke afwijkingen van het akkoord worden verlengd. In verschillende ontwikkelde landen wordt, vanwege het mislukken van een actief herstructureringsbeleid en de terugval in de economische groei, gepleit voor een koppeling van de groei van de invoer uit ontwikkelingslanden aan de groei van de binnenlandse vraag. Een dergelijke koppeling gaat geheel voorbij aan de oorspronkelijke doelstellingen van het akkoord, die waren gericht op het ordelijk doen verlopen van het internationale herallocatieproces. Het recentelijk geformuleerde mandaat van de Europese Ministerraad aan de Europese Commissie beoogt het bevriezen of terugbrengen van de invoer uit de belangrijkste exporterende ontwikkelingslanden. De invoer uit de armste ontwikkelingslanden zou met 1 procent mogen toenemen. Met een dergelijk uitgangspunt voor de onderhandelingen heeft de EG de facto aangegeven dat het orde-

ningsprincipe ondergeschikt is aan protectie.

Berekening werkgelegenheidseffecten: methode

Tarifaire en niet-tarifaire handelsbelemmeringen hebben de exportmogelijkheden van textiel- en kledingproducten uit ontwikkelingslanden beperkt. Daardoor wordt de mogelijkheid om werkgelegenheid te scheppen in deze arbeidsintensieve exportsectoren vermindert. De omvang van dit werkgelegenheidseffect in ontwikkelingslanden zal nu nader worden bezien. Bij een berekening van de directe werkgelegenheid verbonden aan bepaalde handelsstromen moet gebruik worden gemaakt van een sleutel die de waarde van de export uit de handelsstatistieken via de produktie-statistieken van exporterende landen omzet in eenheden werkgelegenheid.

Onze berekeningen zijn gebaseerd op de omzetting:

$$E_j^{AB} = \frac{X_j^{AB}}{O_j^A / E_j^A}$$

waarin:

E_j^{AB} = directe werkgelegenheid in land A verbonden aan de export van produkt j naar land B;

X_j^{AB} = waarde van de export van produkt j uit land A naar land B;

O_j^A = waarde van de produktie in sector j van land A;

E_j^A = werkgelegenheid in sector j van land A.

In de vergelijking staat in de noemer de „output-employment”-ratio voor sector j. De breuk geeft naar rato het aandeel van de werkgelegenheid in sector j dat toegeschreven kan worden aan de produktie voor de export. De vergelijking maakt een berekening van de directe werkgelegenheidseffecten mogelijk per exporterend land, op basis van per land en per sector verschillende gemiddelde produktiviteitsniveaus. Van de grote groep ontwikkelingslanden die textiel- en kledingproducten naar de EG exporteert, is echter slechts van een beperkt aantal landen de „output-employment”-ratio van de textielsector en de kledingsector voor recente jaren bekend.

Tabel 1. Invoer in de EG van textiel- en kledingproducten, in tonnen $\times 1.000$.

	1976	1977	1978	1979	Gemiddeld jaarlijkse groei tussen begin- en eindjaar van periode
Invoer van producten onder het akkoord uit landen buiten de EG	1.448,9	1.332,8	1.425,8	1.697,2	5,4
Invoer van producten onder het akkoord uit ontwikkelingslanden	595,7	581,7	578,2	667,5	3,9
Invoer van alle textiel- en kledingsproducten uit ontwikkelingslanden	—	784,8	829,8	939,2	9,4

Bronnen: European Commission, COM (80) 438 def., juli 1980, supplement 111b, en NIMEXE, *Analytical tables of foreign trade*, Brussel, verschillende jaren.

1) Onder het totaal van textiel- en kledingproducten vallen alle producten in SITC 65 en 84. De invoer van deze producten uit ontwikkelingslanden is berekend op basis van EG NIMEXE-tabellen waarin ontwikkelingslanden zijn opgenomen als „class 2”-landen. Wanneer de landenindeling van de Verenigde Naties wordt gehanteerd, zou dit groeipercen- tage zelfs 11,8 zijn. De indeling van de Verenigde Naties is gebruikt bij de werkgelegenheidsberekeningen in het vervolg van dit artikel.

Voor ontwikkelingslanden waarvoor geen „output-employment”-ratio's beschikbaar zijn, moeten deze ratio's dus eerst geschat worden.

In een studie van Lydall is een statistisch significant positief verband aangetoond tussen de toegevoegde waarde per eenheid arbeid in verschillende industriële sectoren en het bruto nationale product (BNP) per hoofd 2).

Daar het voor onze berekeningen gaat om het schatten van „output-employment”-ratio's, is het volgende verband verondersteld tussen deze variabele en het BNP per hoofd:

$$\ln \frac{O}{E} = a_1 + a_2 \ln \text{BNP p/h} + u$$

Met behulp van de gewone OLS-techniek is deze relatie geschat voor de textielsector en de kledingsector in ontwikkelingslanden (zie tabel 2). Slechts voor 16 ontwikkelingslanden zijn éénduidige gegevens voor (één van) deze sectoren beschikbaar voor 1976 en 1977, en voor 10 daarvan voor beide jaren. De waarnemingen voor 1976 en 1977 zijn samen gevoegd 3).

De geschatte coëfficiënten en de F-waarden zijn significant op het betrouwbaarheidsinterval van 99 procent. De correlatiecoëfficiënten zijn redelijk hoog als er rekening mee wordt gehouden dat slechts één onafhankelijk verklarende variabele, afgezien van de constante, 75 procent „verklaart” van de variantie in de gemiddelde produktiviteit van de textielsector en de kledingsector in ontwikkelingslanden.

Voor de berekeningen van de werkgelegenheidseffecten is een statistisch significant en zuiver geschat verband zoals gespecificeerd in de tweede vergelijking voldoende.

Een vergelijking van de geschatte waarden van de coëfficiënten in tabel 2 leert dat in het productieproces van kleding meer arbeid per eenheid produktie wordt gebruikt dan in de produktie van textiel. Op alle inkomensniveaus is de kledingsector arbeidsintensiever dan de textielsector.

Met behulp van deze geschatte relaties zijn we in staat de directe werkgelegenheidseffecten te berekenen van de export van textiel- en kledingprodukten voor die ontwikkelingslanden waarvoor geen „output-employment”-ratio's beschikbaar zijn.

Berekening werkgelegenheidseffecten: resultaten

De werkgelegenheidseffecten zijn berekend voor de jaren 1977 en 1979. In die jaren exporteerden in totaal 72 ontwikkelingslanden textiel- en kledingprodukten naar de markten van de EG. De meeste van deze landen zijn slechts marginale aanbieders. Dat blijkt uit de tabellen 3 en 4. In 1977 kwam respectievelijk 79 en 89 procent van de EG volume-import van textiel- en kledingprodukten uit de 10 belangrijkste exporteurs. In 1979 is deze concentratie zowel van de textielimport als van de kledingimport afgenomen. India, de belangrijkste exporteur van textielprodukten naar de EG, exporteerde in 1979 zelfs minder dan in 1977. Ook de belangrijkste exporteurs van kleding, Hongkong en Zuid-Korea, gaven in 1979 de grootste daling van hun marktaandeel te zien ten opzichte van hun marktaandeel in 1977.

Voor alle 72 exporterende ontwikkelingslanden is per land de directe werkgelegenheid, verbonden aan de export van textiel- en kledingprodukten, afzonderlijk berekend. De waarde van de export per land in 1977 is met behulp van de eerst opgestelde vergelijking omgezet in aantallen arbeidsplaatsen 4). Indien beschikbaar voor 1977 zijn per land de werkelijke „output-employment”-ratio's van de textielsector en de kledingsector gebruikt. De ontbrekende ratio's zijn via de hierboven behandelde procedure geschat 5).

In 1977 waren in ontwikkelingslanden met de export van textielprodukten naar de EG ruim 282.000 arbeidsplaatsen gemoeid; de export van kledingstukken naar de EG verschaftte in dat jaar aan ongeveer 454.000 mensen in ontwikkelingslanden werk.

Om een schatting te kunnen maken van de werkgelegenheidseffecten in 1979 moet rekening worden gehouden met de inflatoire prijsstijging van de geëxporteerde textiel- en kledingprodukten en met de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in de exportsectoren. Het probleem van de lopende exportprijzen is opgelost door voor 1979 geen gebruik te maken van exportwaarden maar van exporthoeveelheden. Per land is het aantal arbeidsplaatsen verbonden aan de geëxporteerde hoeveelheden in 1979 proportioneel afhankelijk gesteld van de geëxporteerde hoeveelheden in 1977.

Deze berekeningen zijn vervolgens gecorrigeerd voor de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit.

Voor 27 van de 72 exporterende landen zijn gegevens van de produktie en de werkgelegenheid in de textielsector en de kledingsector beschikbaar voor de periode 1970-1977 of voor een kortere periode daarbinnen. Per land zijn de in lopende prijzen gestelde produktiegegevens gedefleerd met behulp van een prijsindex die betrekking heeft op de totale industriële produktie van een land 6). De aldus voor 27 landen verkregen jaarlijkse gemiddelde reële verandering van de arbeidsproductiviteit bedraagt als ongewogen gemiddelde voor de textielsector 3,73 procent en voor de kledingsector 1,02 procent. De snellere groei van de arbeidsproductiviteit in de textielsector in ontwikkelingslanden is in overeenstemming met de hogere waarde van de coëfficiënt a_2 in de tweede geschatte vergelijking voor de textielsector dan die voor de kledingsector. De berekeningen voor de landen waarvoor geen produktiviteitsgegevens beschikbaar zijn, zijn voor de periode 1977-1979 gecorrigeerd met bovenstaande gemiddelden. Bij de groep van 27 landen kwam in een aantal gevallen een daling van de arbeidsproductiviteit in de periode 1970-1977 voor. In die gevallen is de verandering van de arbeidsproductiviteit voor de periode 1977-1979 op nul gesteld.

Het resultaat van de berekeningen voor 1977 is te vinden in de tabellen 3 en 4. De export van textiel- en van kledingprodukten naar de EG verschaftte in 1979 aan respectievelijk 329.000 en 572.000 mensen in ontwikkelingslanden werk. In twee jaar tijd is de werkgelegen-

2) H. F. Lydall, *Trade and employment*, ILO, Genève, 1975, hoofdstuk 4.

3) Om een andere reden dan de beschikbaarheid van gegevens zijn de waarnemingen voor de textiel- en kledingsector in Kenya en voor de kledingsector in Turkije niet in de schattingen opgenomen. Ten opzichte van het BNP per hoofd is de gemiddelde produktiviteit in de textiel- en kledingsector in Kenya uitzonderlijk laag, terwijl voor de kledingsector in Turkije het omgekeerde geldt. De in de regressie-analyse opgenomen landen zijn: Bangladesh, Colombia, Cyprus, Dominicaanse Republiek, Equador, El Salvador, Hongkong, India, Indonesië, Zuid-Korea, Mexico, Filipijnen, Singapore, Tunesië, Turkije en Uruguay. De „output-employment”-ratio's hebben doorgaans uitsluitend betrekking op ondernemingen met meer dan 10 werknemers.

4) Een arbeidsplaats heeft betrekking op de eenheid arbeid die gemiddeld een jaar ingezet wordt bij de produktie, „other than working proprietors, active business partners, unpaid family workers and homeworkers”. Zie: Verenigde Naties, *Yearbook of industrial statistics, 1978 edition*, New York, 1980.

5) Gegevens over BNP per hoofd zijn ontleend aan: Wereldbank, *World tables - The second edition (1980)*, Washington, 1980.

6) De deflatoren voor de industriële sector (ISIC 3) zijn berekend uit: Wereldbank, op.cit., Series I, Economic data sheet 1: populatie, national account, and prices.

Tabel 2. Schattingsresultaten voor de relatie $\ln O/E = a_1 + a_2 \ln \text{BNP p/h} + u$

Sector	n	a_1	a_2	R^2	F-waarde
Textiel	26	4,82 (9,28)	0,66 (8,45)	0,75	71,48
Kleding	23	5,28 (12,35)	0,51 (7,84)	0,75	61,51

Toelichting: De t-waarden staan tussen haakjes. De textielsector is gedefinieerd als ISIC 321, de kledingsector als ISIC 322. Bronnen: Verenigde Naties, *Yearbook of industrial statistics*, verscheidene jaren; Wereldbank, *World tables - the second edition*, 1980; IMF, *International financial statistics*, jg. XXXIV, nr. 4, 1981.

heid in de textielsector met 47.000 arbeidsplaatsen toegenomen, of wel met jaarlijks 8,0 procent. In de kledingsector bedroeg deze toename 117.000 arbeidsplaatsen, dat is jaarlijks 12,2 procent. De totale verandering van de werkgelegenheid in exportindustrieën van ontwikkelingslanden in de periode 1977-1979 is toe te schrijven aan een stijging van het totale exportvolume, de verandering van de arbeidsproductiviteit en een verandering in de aandelen van de exporterende landen. Het exportvolume van textiel- en van kledingproducten is jaarlijks met respectievelijk 11,1 en 11,5 procent toegenomen. Het negatieve werkgelegenheidseffect ten gevolge van de verbetering van de arbeidsproductiviteit in de kledingindustrieën is meer dan gecompenseerd door het positieve werkgelegenheidseffect dat is opgetreden

doordat de aandelen van diverse ontwikkelingslanden in de totale kledingexport naar de EG zijn veranderd. Het aandeel van de landen met een gemiddeld lagere arbeidsproductiviteit in de kledingindustrie was in 1979 groter dan in 1977. Het gemiddelde niveau van de arbeidsproductiviteit in de kledingsector van Zuid-Korea, Hongkong en Singapore ligt boven het gemiddelde niveau van die sector in ontwikkelingslanden die kledingproducten op de markten van de EG aanbieden.

Uit de berekeningen volgt dat, gegeven de marktaandelen van alle exporterende landen in 1979 en gegeven de *gewogen* gemiddelde stijging van de arbeidsproductiviteit in alle exporterende landen, de import van textiel- en van kledingproducten in de EG met jaarlijks respectievelijk 3,1 en 1,6 procent moet toenemen om de werkgelegenheid in de exportindustrieën in ontwikkelingslanden op het niveau van 1979 te houden. Een lagere groei van de invoer leidt derhalve tot een absolute daling van de werkgelegenheid in de exportindustrieën in ontwikkelingslanden.

Aanvullende opmerkingen

De berekeningen van het werkgelegenheidseffect van de exportproductie zijn gebaseerd op gemiddelde „output-employment“-ratio's van textiel- en kledingsectoren in de landen die naar de EG exporteren. Het hanteren van deze gemiddelde ratio's kan leiden tot over- of onderschattingen van het werkgelegenheidseffect van export wanneer het produktieassortiment voor de exportmarkt afwijkt van het produktassortiment voor de binnenlandse markt en de bij de vervaardiging van deze assortimenten gebruikte technieken afwijken in arbeidsproductiviteit. Balassa en Kreuger hebben aangevoerd dat het gebruik van „output-employment“-ratio's die betrekking hebben op een geaggregeerd produktassortiment leidt tot onderschatting van het negatieve werkgelegenheidseffect in ontwikkelde

Tabel 3. Export van textiel uit ontwikkelingslanden naar de EG, in Amerikaanse dollars en hoeveelheden, en de daaraan verbonden directe werkgelegenheid in ontwikkelingslanden, 1977 en 1979

Landen	Export in \$ × 1.000 1977	Export in metrieke tonnen 1977	Volumeaandeel in procenten	Export in metrieke tonnen 1979	Volumeaandeel in procenten	Werkgelegenheid in arbeidsplaatsen a) 1977	Werkgelegenheid in arbeidsplaatsen a) 1979
Bangladesh	26.710	44.085	7,3	51.277	6,8	17.925	20.847
Brazilië	150.172	62.779	10,3	74.420	9,9	10.230	9.595
China	149.678	34.120	5,6	53.244	7,1	23.977	34.762
Taiwan	123.269	36.674	6,0	38.433	5,1	9.530	9.282
Hongkong	119.275	28.822	4,7	32.185	4,3	5.474	5.495
India	287.092	131.385	21,6	131.168	17,5	83.343	81.023
Zuid-Korea	149.905	38.480	6,3	36.283	4,8	13.419	10.144
Pakistan	128.873	22.082	3,6	33.124	4,4	32.293	45.018
Thailand	68.385	25.907	4,3	43.942	5,9	10.221	16.111
Turkije	180.878	57.388	9,5	87.443	11,7	9.393	14.315
Totaal belangrijkste exporteurs	1384.237	481.722	79,3	581.519	77,5	215.805	246.592
Totaal alle ontwikkelingslanden ..	2066.025	607.511	100	750.156	100	282.400	329.215

Bron: OECD, *Trade by commodities, market summaries: imports*, Serie c, Parijs, verscheidene uitgaven.

a) Bij de berekening van de waarde van de exportproductie in ontwikkelingslanden is gebruik gemaakt van OECD-importstatistieken. Deze importstatistieken zijn gebaseerd op c.i.f.-waarden. Dientengevolge treedt een overschatting van het werkgelegenheidseffect van export op van circa 10 procent. Zie: A. J. Yeats, *Trade barriers facing developing countries commercial policy measures and shipping*, Londen, 1979, blz. 90.

Tabel 4. Export van kleding uit ontwikkelingslanden naar de EG, in Amerikaanse dollars en hoeveelheden, en de daaraan verbonden directe werkgelegenheid in ontwikkelingslanden, 1977 en 1979

Landen	Export in \$ × 1.000 1977	Export in metrieke tonnen 1977	Volumeaandeel in procenten	Export in metrieke tonnen 1979	Volumeaandeel in procenten	Werkgelegenheid in arbeidsplaatsen a) 1977	Werkgelegenheid in arbeidsplaatsen a) 1979
China	64.112	7.496	2,8	11.027	3,4	15.932	22.965
Taiwan	211.742	21.904	8,3	28.433	8,7	30.042	38.211
Hongkong	1122.947	97.894	37,1	119.570	36,4	100.496	118.871
India	213.154	15.463	5,9	17.312	5,3	83.695	93.738
Zuid-Korea	524.524	47.969	18,2	52.945	16,1	64.664	62.377
Macao	142.710	13.099	5,0	14.353	4,4	17.718	19.029
Marocco	59.205	4.774	1,8	7.084	2,2	12.168	17.695
Filippijnen	68.718	5.335	2,0	9.425	2,9	33.292	58.827
Singapore	100.528	8.557	3,2	9.671	2,9	11.740	12.125
Tunesië	151.690	11.139	4,2	16.166	4,9	23.144	33.368
Totaal belangrijkste exporteurs	2659.330	233.630	88,5	285.986	87,2	392.891	477.206
Totaal alle ontwikkelingslanden ..	3056.831	263.967	100	328.179	100	454.419	571.782

Bron: OECD, *Trade by commodities, market summaries: imports*, Serie c, Parijs, verscheidene uitgaven.

a) Zie voetnoot bij tabel 3.

landen van invoerpenetratie door ontwikkelingslanden. Het produktassortiment dat uit ontwikkelingslanden wordt geïmporteerd, blijkt een lagere „output-employment“-ratio te hebben dan dat van het gemiddelde assortiment dat in de ontwikkelde landen wordt voortgebracht 7). Daaruit mag echter niet worden geconcludeerd dat ook in het exporterende ontwikkelingsland het geëxporteerde produktassortiment een lagere „output-employment“-ratio heeft dan dat van het gemiddelde assortiment van deze landen. De afwezigheid van internationaal gestandaardiseerde meer gedesaggregeerde produktiestatistieken maakt het onmogelijk hier algemeen geldende uitspraken over te doen.

Een tweede oorzaak van mogelijke overschatting van werkgelegenheidsef-

fecten van internationale handel komt voort uit verschillen tussen de arbeidsproductiviteit in exporterende bedrijven en bedrijven producerend voor de binnenlandse markt. Voor zowel ontwikkelde als ontwikkelingslanden geldt dat exportproductie meer is geconcentreerd in grootschalige bedrijven dan de productie voor de binnenlandse markt. Grootschalige bedrijven produceren met een hogere „output-employment“-ratio, hetgeen

7) B. Balassa, *The changing international division of labor in manufactured goods*, World bank staff working paper, nr. 329, Washington, 1979; A. D. Kreuger, LDC manufacturing production and implications for OECD comparative advantage, in: I. Leveson en J. W. Wheeler, *Western economies in transition: structural change and adjustment policies in industrial countries*, Boulder, 1980.

leidt tot een overschatting van het werkgelegenheidseffect van de export.

Het verband tussen bedrijfsomvang en arbeidsproductiviteit in de industrie hebben wij geschat op basis van gegevens voor vijf belangrijke exporterende ontwikkelingslanden (Zuid-Korea, Taiwan, Singapore, Hongkong en Maleisië). Er blijkt een positief significant verband te bestaan tussen de bedrijfsomvang en de mate waarin de „output-employment“-ratio in een bedrijfsklasse afwijkt van de gemiddelde „output-employment“-ratio in de industrie. De gemiddelde bedrijfsomvang in de industrie in ontwikkelingslanden is kleiner dan 100 werknemers. Wanneer wij er vanuit zouden gaan dat exportproductie uitsluitend plaatsvindt in grootschalige bedrijven met 500 werknemers, dan volgt dat de werkgelegenheid verbonden aan exportproductie 15 procent kleiner is dan de hiervoor gevonden waarden die op basis van de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de industrie zijn berekend. Te zamen met de overschatting ten gevolge van het hanteren van importstatistieken die zijn gebaseerd op c.i.f.-waarden (zie de toelichting bij tabel 3) leidt dit tot een overschatting van circa 25 procent van de werkgelegenheidseffecten van export in ontwikkelingslanden.

Tot slot willen wij nog ingaan op het optreden van werkgelegenheidseffecten die buiten het kader van de hier gepresenteerde berekeningen vallen. Deze berekeningen hebben alleen betrekking op directe werkgelegenheidseffecten, maar voor een economie kan een toeneming van de industriële export eveneens indirecte effecten hebben op inkomen en werkgelegenheid. In de eerste plaats induceert een vergroting van de productie in exportindustrieën inkomen en werkgelegenheid in andere sectoren van de economie wanneer deze sectoren intermediaire producten leveren aan de exportindustrieën. Ten tweede vergroot het inkomen dat verdiend wordt in de exportindustrieën en de binnenlandse toeleveringsbedrijven, bij besteding op de binnenlandse markt via de werking van de keynesiaanse multiplier opnieuw het inkomen en de werkgelegenheid. Ten derde verzacht een stijging van de exportopbrengsten de „foreign exchange bottleneck“ en maakt de import van strategische producten mogelijk. Het proces van economische ontwikkeling wordt ernstig belemmerd wanneer een ontwikkelingsland niet in staat is die kapitaalgoederen en intermediaire producten te importeren die nodig zijn om onderbezetting van het productie-apparaat te vermijden en die onmisbaar zijn om nieuwe economische activiteiten te ontwikkelen. Voor ontwikkelingslanden die een nijpend tekort aan buitenlandse deviezen kennen, kan de export dan zelfs een „superengine of growth“ worden 8).

Ten slotte kan nog gewezen worden op het optreden van dynamische schaal-effecten als gevolg van een uitbreiding van

de handel, zoals een verhoging van de produktiviteit door verbetering van de kwaliteit van management en arbeid en de verspreiding van technologische kennis. Deze indirecte effecten op inkomen en werkgelegenheid in de rest van de economie zijn onderling sterk verweven: de realisering van het ene effect is afhankelijk van de omvang en de doorwerking van een ander effect. De mate waarin de indirecte effecten worden gerealiseerd, wordt bepaald door de aard en de organisatie van de exportproductie, de structuur van de economie en de gevoerde economische politiek. De belangrijkste factor die de indirecte effecten kan reduceren bestaat uit het totale „importlek“ van de exporterende economie: de directe en indirecte import die nodig zijn om de toeneming van de export te produceren, alsmede de toeneming van de import van consumptiegoederen als gevolg van het gestegen inkomen.

Dit „importlek“ is een structureel kenmerk van een economie. Wanneer de industriële export van een ontwikkelingsland geproduceerd wordt in een van de rest van de economie geïsoleerde sector die geheel afhankelijk is van geïmporteerde inputs, zoals bij voorbeeld het geval is bij de zogenaamde „export processing free zones“, zijn de indirecte effecten gering. Wordt daarentegen de export geproduceerd in een evenwichtig opgebouwde industriële sector, dan zijn de indirecte effecten voor de binnenlandse economie omvangrijker. In landen als Zuid-Korea, Hongkong en Singapore bedragen de indirecte effecten van de textielexport op de productie en werkgelegenheid naar schatting niet meer dan een kwart van de omvang van de directe effecten. De indirecte effecten van de export van kledingproducten in deze landen bedragen nog minder, naar schatting een vijfde van de directe effecten 9). Wordt de export van textiel- en kledingproducten echter geproduceerd in een „geïntegreerde“ industriële sector en niet in een „free zone“, dan zijn de indirecte effecten op de productie en werkgelegenheid veel aanzienlijker; voor Brazilië bij voorbeeld werden de indirecte effecten geraamd op ten minste 200 procent van de directe effecten 10).

In deze voorbeelden is nog geen rekening gehouden met een additionele werking van de multiplier en met de economische betekenis van het verzachten van de „foreign exchange bottleneck“. De betekenis van deze effecten wordt bepaald door de mate waarin binnenlandse toeleveringsbedrijven betrokken worden bij de exportproductie en van de gevoerde economische politiek ten aanzien van de besteding van de deviezenopbrengsten.

Besluit

De export van arbeidsintensieve indus-

triële producten zoals textiel en kleding kan een bijdrage leveren aan de verlichting van het werkloosheidsprobleem in ontwikkelingslanden. Dit geldt met name voor een aantal kleine en dichtbevolkte Aziatische landen waar de industriële werkgelegenheid in relatief hoge mate afhankelijk is van exportmogelijkheden van de industrie.

De exportmogelijkheden naar de markten van de hoogontwikkelde landen zijn verkleind door een afname van de groei van de vraag en door een restrictieve handelspolitiek, die vooral de exportmogelijkheden van ontwikkelingslanden beperkt. Sinds 1977, bij de eerste verlenging van het multivezelakkoord, heeft de EG een restrictief beleid gevoerd. Het ziet er naar uit dat bij een tweede verlenging van het akkoord het beleid nog restrictiever zal worden. De EG kiest voor bescherming van de Europese textiel- en kledingindustrie ten koste van de industriële exportmogelijkheden van ontwikkelingslanden.

Onze analyse geeft aan dat de volume-export van alle ontwikkelingslanden te zamen voor alle textiel- en kledingproducten in totaal met respectievelijk 3,1 en 1,6 procent per jaar moet toenemen om de directe werkgelegenheid, verbonden met de export naar de EG, op het niveau van 1979 te houden.

Pitou van Dijk
Harmen Verbruggen

8) Zie: S. B. Linder, *Trade and trade policy for development*, New York, 1967, blz. 50.

9) Gebaseerd op S. Watanabe, Exports and employment: the case of the republic of Korea, in: *International Labour Review*, jg. 106, 1972, I.L.O. Genève, blz. 495-526; Tzong-biau Lin en Mei-chiang Lin, Export and employment in Hong Kong, in: Tzong-biau Lin, R. P. L. Lee, en U. Simonis, *Hong Kong-economic, social and political studies in development*, Hamburg, 1979; *Singapore input-output tables 1973*, Department of statistics, Singapore, 1978.

10) Gebaseerd op: W. G. Tyler, *Manufactured export expansion and industrialization in Brazil*, Tübingen, 1976.